

HERMANN RÓBERT

I. FERENC JÓZSEF ÉS A MEGTORLÁS

(Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2009. 184 o.)

A szerző bécsi kutatásainak eredményeként elkészült kötet egy igen érdekes és teljes részletességgel eddig még nem tisztázott kérdéskört vizsgál: az ifjú császár szerepét és felelősségét az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc utáni megtorlások elrendelésében és végrehajtásában. Hermann Róbert a *Századok* című folyóiratban korábban megjelent kétrészes tanulmányát (I. Ferenc József és a megtorlás I–II. 2007. évi 3. és 5. sz.) egybe-dolgozva és kibővítve, valamint okmánytárral és képi illusztrációkkal kiegészítve adja közre. A Habsburg Történelmi Intézet *Habsburg Történelmi Monográfiák* sorozatában megjelent kötet borítóján az 1849-es nyári hadjárat utolsó, a háború sorsát végleg eldöntő csatájának, az augusztus 9-i temesvári csatának a szerző gyűjteményéből való litografált ábrázolása található.

A kötet bevezetőjében – amely jelentősen bővült az említett *Századok*-tanulmány bevezető soraihoz képest – a szerző részletes leírását adja a téma eddig megjelent szakirodalmának, de kitér az egykorú memoárirodalom elemzésére is. Megállapítja, hogy míg a magyar történetírás 1918-ig illendőségi okokból, valamint a források hozzáférhetlensége miatt, a Monarchia felbomlása után pedig az elmúlt rendszer és uralkodója iránt némi nosztalgiát táplálva, nem domborította ki Ferenc József szerepét a megtorlások elrendelésében, az osztrák történetírás bátrabban szólt az uralkodó felelősségéről. 1945 után a magyar történetírásban is elfogadott tényé vált a császár felelőssége, csak a végül elvetett amnesztia meghíusulásának oka volt vita tárgya. Ilyen előzmények után a kötet célja – a szerző megfogalmazása szerint – a már ismert és az osztrák Hadilevéltárból most előkerült, eddig ismeretlen dokumentumok alapján rekonstruálni azt a döntési folyamatot, amely 1849. augusztus 20-án a korábbi részleges amnesztia-tervek elvetéséhez vezetett, valamint feltárni azokat az okokat, amelyek révén augusztus

27–31. között a halálos ítéletek előzetes jóváhagyásának előírásából, azok utólagos bejelentési kötelezettsége lett.

Az első két fejezetben a szerző részletesen bemutatja a megtorlás koncepciójának alakulását az orosz intervenció kezdetétől augusztus közepéig, majd foglalkozik az augusztus 15. és 17. között előterjesztett és megtárgyalt részleges amnesztia tervével is. Hermann véleménye szerint annak, hogy ez utóbbi az augusztus 20-i minisztertanácson végül lekerült a napirendről, sőt az osztrák álláspont augusztus 18–20. között hirtelen megkeményedett, egyetlen oka volt: az ifjú Ferenc József fellépése. A szerző arra a következtetésre jut, hogy „a kemény megtorlás politikáját nem annyira az osztrák kormánynak, mint inkább magának az uralkodónak kell tulajdonítanunk”. A következő két fejezet a temesvári csata következményeinek tárgyalása mellett ismerteti a hadifogságba került magyar tisztek megmentése érdekében az oroszok által tett erőfeszítéseket. Tény ugyanakkor, hogy I. Miklós cár határozott formában csak Görgei érdekében lépett fel a császárnál. Egy újabb fejezetben megismerhetjük Ferenc József augusztus 16. és 18. közötti rövid Bad Ischl-i tartózkodásának eseményeit, Sándor orosz trónörökössel való találkozásának körülményeit, valamint az augusztus 20-i minisztertanács döntését „a magyar felkelőkkel való bánásmódról”. A szerző igyekszik bemutatni az ifjú császárt befolyásoló tényezőket, melyek a felkelőkkel szembeni szigorúbb rendszabályok meghozatalára készítették. Külön-külön fejezetben olvashatunk Haynau 1849. augusztusi, valamint szeptemberi–októberi tevékenységéről, a kezére került magyar foglyokat illető szándékairól, majd az immár császári utasítások birtokában megvalósuló megtorlásról. A kötet talán legfontosabb fejezete a végső döntés meghozatalának körülményeit járja körbe. Az osztrák minisztertanács augusztus 27-i ülésén határozatot hozott a megtorlás alapelveit illetően, ugyanakkor a

meghozott halálos ítéletek végrehajtás előtti felterjesztését írta elő. I. Ferenc József azonban, Haynauhoz küldött augusztus 29-i utasításában már csak a halálos ítéletek végrehajtás utáni felterjesztését írta elő a fővezérnek. Ennek megfelelő határozatot hozott azután az augusztus 31-i minisztertanács is. Mindez azt jelentette, hogy végül Haynau szabad kezet kapott a kivégzések végrehajtására.

A kötet végén a *Századok*ban közölt tanulmányok szövegéhez képest új fejezetként tárgyalja Hermann Róbert a kivégzések 1849. október végi felfüggesztésének kérdését. Az osztrák minisztertanács október 26-i határozatát és az ezzel kapcsolatos uralkodói döntést azonban elfelejtették közölni Haynauval, így ő egészen november végéig abban a hiszemben volt, hogy a halálos ítéletek felfüggesztése saját elhatározásából történt (hiszen október 28-án ő is így döntött!). Amikor ezt Haynau szövegére, Schwarzenberg miniszterelnök – ki tudja mi okból? – letagadta a minisztertanácsi határozatot, valamint annak uralkodói jóváhagyásának tényét, és megnyugtatta Haynaut, hogy „a továbbiakban is nyugodtan hagyhatja jóvá olyan személyek halálos ítéleteit, akik köztörvényes vagy speciális gaztettek és rémtettek által váltak ismertté”. Mivel Haynau komolyan vette Schwarzenberg választát, teljes nyugalommal hagyta jóvá Ludwig Hauk halálos íté-

letét 1850. február 8-án. Schwarzenberg ez utóbbit ugyan egy meglehetősen homályos válaszevélben helytelenítette, azonban e levél viszonylag későn érkezett és Haynau sem igyekezett azt az elítélt számára pozitív módon értelmezni, így Hauk lett a szabadságharc utolsó, politikai vétkekért kivégzett vértanúja.

A szerző alapos munkáját egy érdekes epizóddal, Ludwig Leuzendorf hadügyész jutalmazási ügyének, és ezen keresztül a fővezér, a miniszterelnök és a császár gondolkodásmódjának bemutatásával zárja. A kötet végén rövidítésjegyzék, a szöveghez kapcsolódó jegyzetek, majd 17, a témához kapcsolódó irat szövegét tartalmazó okmánytár, és végül képjegyzék található.

A dokumentumválogatás a császár, Schwarzenberg miniszterelnök, Haynau és Bach belügyminiszter leveleit, valamint Pauline Poeltenberg kegyelmi kérvényét tartalmazza, és kiegészítő módon illeszkedik a kötet főszerzőjéhez. A képek – amelyek kivétel nélkül a szerző gyűjteményéből valók és elsősorban a korszak legfontosabb politikusait, hadvezéreit ábrázolják – szintén hasznosan járulnak hozzá az amúgy igen izléeses kiállítású kötet tartalmi mondanivalójához. Mind a szakmabelieknek, mind az érdeklődőknek kitűnő olvasmány.

Solymosi József

LUIGI POLO FRIZ

1866. UNA MISSIONE SEGRETA DI LODOVICO FRAPOLLI A BERLINO

L'emigrazione ungherese

Istituto per la Storia del Risorgimento Italiano. Biblioteca Scientifica. Serie II: Fonti, vol. XCV.

(Gangemi Editore, Roma, 2007. 191 o.)

„Miután az olasz nem oly rátartó, mint az angol, s igen könnyen barátkozik idegennel, kevés nap alatt sok ismerőst szereztem, ezek közt különösen érdekelt a lombard Frapolli. (...) Mint minden olasz, pesszimista nézetekkel el volt telve, a kormányt szidta, de azért mégis vele voksolt sokszor, s meg volt győződve, hogy Olaszországnak nem lehet monarchikus jövője” – írta Pulszky Ferenc azokról az idő-

ről, amikor 1860 áprilisában – Kossuth Lajos felkérésére, a Magyar Nemzeti Igazgatóság képviselőjeként – Londonból Torinóba költözött.¹ Lodovico Frapolli (1815–1878) volt az olasz diplomáciának, politikai életnek az a

¹ Pulszky Ferenc: Életem és korom I–II. Budapest, 1958. II. k. 240. o.